

Arkadiusz Nocoń, IOANNIS CASSIANI DOCTRINA DE AMICITIA IUXTA COLL XVI: FONTES CLASSICI ET PATRISTICI VERA AMICITIAE PARTES CONSTITUTIVAE, Romae 1996, 264 s.

Praca doktorska ks. Arkadiusza Noconia powstała na wydziale Facultas litterarum christianarum classicarum, na uniwersytecie Pontificia Studiorum Universitas Salesiana w 1996 r., a recenzentami byli: prof. B. Amata, E. Dal Covolo i C. Riggi.

Przedmiotem rozprawy jest pojęcie „przyjaźni” w 16 z *Collationes* Jana Kasjana. Autor zainteresował się już zagadnieniem przyjaźni, pisząc pracę magisterską w Polsce na temat przyjaźni w listach Grzegorza z Nazjanzu. Jan Kasjan należy wprowadzić do przedstawicieli literatury łacińskiej, jednak przez kontakty z monastycyzmem wschodnim skupia w swoich pismach tradycje Wschodu i Zachodu. Podstawowym problemem rozprawy jest pytanie o proveniencję treści pojęcia przyjaźni u Kasjana oraz o elementy typowe dla chrześcijańskiego rozumienia przyjaźni. Autor rozprawy stara się najpierw przedstawić definicję przyjaźni u Jana Kasjana. Po rozważeniu wszystkich jego wypowiedzi dochodzi do przekonania, że w pismach Jana Kasjana znajdujemy jedynie opisową definicję przyjaźni. Koncepcja przyjaźni w pismach Jana Kasjana zdradza, zdaniem Noconia, formację klasyczną i chrześcijańską autora. Wpływ klasyczny zaznacza się w filozoficznym ujęciu przyjaźni. Autor przeciwstawia się jednak teorii o bezpośredniej zależności Jana Kasjana od ujęcia Cyserona (zwłaszcza od pisma *Laelius de amicitia*). Liczne zbieżności ujęcia Cyserona i Jana Kasjana wyjaśnia powszechnie dostępnym nauczaniem w szkołach. Zwraca uwagę również na różnice w ujęciu Cyserona i Jana Kasjana, które nie sprowadzają się wyłącznie do chrześcijańskiego znaczenia „przyjaźni” u Jana Kasjana. Oczywiście największy wpływ na ujęcie przyjaźni w pismach Kasjana wywarły: tradycja chrześcijańska, lektura Pisma Świętego, pisma monastyczne, Jan Chryzostom, o którym Jan Kasjan mówił wprost, oraz chrześcijańska katecheza.

W teorii przyjaźni Jana Kasjana ks. A. Nocoń zajął się wyjaśnieniem etyki i mistyki przyjaźni. Według Kasjana, prawdziwa przyjaźń może zaistnieć jedynie między ludźmi doskonałymi. Wprowadzić i w tym ujęciu autor odnalazł klasyczny wpływ tradycji sokratecznej, ale jednocześnie wskazał na teologiczne źródło przyjaźni w ujęciu chrześcijańskim. Źródłem przyjaźni ludzi doskonałych jest „caritas Dei diffusa in cordibus nostris”, a więc dar Boży. Autor wykazał również praktyczne aspekty nauczania Jana Kasjana, który napisał swoje dzieło dla mnichów, a więc w celach ascetycznych.

Do wniosków tego rodzaju doszedł Autor rozprawy przez szczegółową analizę tekstów źródłowych. O ile literaturę klasyczną potraktował przede wszystkim na podstawie literatury przedmiotu, opracowania, z których korzystał, podaje często w ujęciu polemicznym, o tyle źródła chrześcijańskie potraktował bezpośrednio. Analizę wypowiedzi szkoły antiocheńskiej i aleksandryjskiej (ss. 117–130) przeprowadził łącznie, podając najpierw obszernie cytaty (ss. 117–130), a następnie wyprowadził sumarycznie wnioski (ss. 131–135). Nie wydaje się, aby zestawienie cytatów, w gruncie rzeczy bez ich szczegółowej analizy, mogło przeko-

nać czytelnika do oderwanych od niej wniosków. Cytaty z tradycji antiocheńskiej (Jan Chryzostom) przeważają nad tradycją aleksandryjską (tu przede wszystkim Ambroży jako spadkobierca aleksandryjczyków, ale brak Ewagriusza!). Autor rozprawy jednak w innych swoich rozważaniach zebrał wiele szczegółowych dowodów dla prawdziwości swoich wniosków.

A. Nocoń dobrze wykorzystał literaturę przedmiotu (opracowania włoskie, francuskie i niemieckie), także nieliczne opracowania polskie (F. Drączkowski, L. Małunowiczówna, A. Swoboda). Rozprawa została starannie opublikowana (jeden błąd rzeczowy Autora, jaki znalazłem, to nazwisko polskiego tłumacza Patrologii: powinno być P. Pachciarek, zamiast P. Paciorek). Rozprawa ks. Arkadiusza Noconia stanowi cenny wkład w opracowanie zagadnień etycznych w literaturze patrystycznej.

Ks. Wincenty Myszor

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 33 (2000) s. 399–401

Ks. Roman Murawski SDB, Wczesnochrześcijańska Katecheza (do edyktu mediolańskiego – 313), Płocki Instytut Wydawniczy, Płock 1999, 238 s.

Nieczęsto się zdarza, że znawcy współczesnej katechezy podejmują tematy z zakresu patrystyki. Ks. prof. Roman Murawski, jak możemy wnioskować z jego wcześniejszych publikacji, zajmuje się katechezą w okresie apostołskim i wczesnochrześcijańskim. Część jego wcześniejszych zainteresowań (*Katecheza chrześcijańska w procesie wtajemniczenia chrześcijańskiego czasów apostołskich*, Warszawa 1990) znalazła odbicie także w omawianej pracy w postaci rozdziału I („Katecheza czasów apostołskich” ss. 17–66). Pierwszy rozdział może wzbudzić większe zainteresowanie nowotestamentalisty, przedstawimy zatem ujęcie rozdziału II: Kształtowanie się elementów katechumenatu w czasach poapostołskich (II w.) – ss. 67–121 (spis treści na s. 6 mówi zamiast „katechumenatu” „katechumenalnych”!) i III: Katechumenat w epoce przedkonstantyńskiej – do 313 roku (ss. 123–223). Już z przedstawienia tytułów tych rozdziałów wynika, że Autor zajął się nie tyle katechezą (uczynił to w rozdziale I), ile katechumenatem, czyli swoistą instytucją, w ramach której kształtowała się katecheza. Problematyka tych rozdziałów daleko rozszerza zapowiedź w tytule książki, (albo się rozmija?). W II rozdziale Autor potraktował materiał „źródłowo”, czyli zajął się elementami związanymi z katechumenatem (stąd „elementy katechumenalne” lepiej odpowiada treści) w *Didache*, *Pasterzu* Hermasa i pismach Justyna Apologety. W III rozdziale przedstawił struktury katechumenatu. Możemy zrozumieć, dlaczego tak się stało. Omawiając początki, pierwsze elementy katechumenatu w II w., łatwiej było przedstawić zagadnienie wykorzystując za plan treści źródła. W następnym rozdziale wraca jednak do źródeł z II w., na przykład do pism Ireneusza z Lyonu i traktuje je całościowo razem ze źródłem z III w. (uczynił tak w części: Katechumenat w dokumentach i pismach patrystycznych – ss. 133–145), ale tra-